

Савіцький А. В.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної
та загальноекономічної підготовки
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

Savitskyi Andrii

PhD, Docent,
Head of social, humanitarian and general economic preparation department
Khmelnytskyi cooperative trade and economic institute

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ТОВАРАМИ З КРАЇНАМИ ЄС ЗА УМОВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У статті охарактеризовано стан та динаміку зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС за умов сучасних тенденцій макроекономічної нестабільності впродовж 2015–2018 рр. Визначено позитивні та негативні аспекти, що стримують зростання виробництва та реалізації експортно орієнтованої продукції на ринках ЄС. Проаналізовано динаміку показників кількості зовнішньоторговельних партнерів експортно-імпоротної діяльності України впродовж 2015–2018 рр. Обґрунтовано властивості економічних виробничих систем щодо їх окупності в часі, самостійності та залежності від умов зовнішнього середовища. Виділено значення котирування валют, наслідків інфляції витрат та інноваційної складової виробництва для поведінки експортно орієнтованих підприємств. Представлено методичні підходи теорії економічного розвитку до вирішення проблем планування експортної спрямованості підприємства та його адаптації до впливу умов зовнішнього середовища.

Ключові слова: зовнішня торгівля, ЄС, експортно орієнтована продукція, зовнішньоторговельні партнери, економічна система, котирування валют, інфляція витрат, методичні підходи теорії економічного розвитку.

Вступ та постановка проблеми. Сьогодні для вітчизняних промислових підприємств дедалі актуальнішими стають усі питання, які пов'язані з виходом на зовнішній ринок, дослідженням стану ринкових тенденцій та умов співробітництва в рамках приналежності України до СОТ та ратифікації поглибленої Угоди про Зону вільної торгівлі з ЄС. Перш за все це пов'язане з тим, що існує низка стримуючих факторів, які приводять до дисбалансу зовнішньоторговельних оборотів як окремих підприємств, так і країни загалом. Завдяки цьому дослідження стану та динаміки зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС за умов макроекономічної нестабільності є актуальною темою, яка стимулюватиме керівників підприємств до перегляду наявних управлінських рішень щодо посилення їх експортної орієнтованості та підвищення прибутковості. Водночас керівники підприємств потребують додаткового вивчення сутності окремих макроекономічних понять та методичних підходів теорії економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні проблеми, які пов'язані з дослідженням стану зовнішньої торгівлі України та вивченням сутності макроекономічних понять, розглянуто в наукових працях таких вітчизняних та закордонних вчених, дослідників та економістів, як В.Д. Базилевич, І.А. Бланк, П.Ю. Буряк, Г.Е. Гронтковська, І.О. Давидова, А.Ф. Косік, І.В. Кривов'язюк, О.Г. Мельник, Ю.М. Петрушенко, А.В. Фризоренко, Л.С. Шевченко.

Водночас невирішеними питаннями зазначеної проблематики залишаються трактування сутності та виділення особливостей впливу макроекономічних тенденцій на поведінку експортно орієнтованого підприємства, обґрунтування методичних підходів теорії економічного розвитку до вирішення проблем планування експортної спрямованості та його адаптації до умов зовнішнього середовища.

Метою роботи є здійснення аналізу стану та динаміки зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС,

обґрунтування впливу сучасних макроекономічних тенденцій та виділення методичних підходів теорії економічного розвитку щодо діяльності експортно орієнтованого підприємства.

Результати дослідження. Сьогодні перед вітчизняними промисловими підприємствами поставлено низку важливих завдань щодо активізації їх зовнішньоекономічної діяльності згідно з правилами функціонування в рамках Зони вільної торгівлі «плюс» та приналежності України до СОТ. Не винятком є також те, що для того, щоби бути більш експортно орієнтованими, ніж імпортозалежними, вітчизняні виробники повинні здійснити низку інноваційних та диверсифікованих перетворень у структурі виробництва. Перш за все це пов'язане з тим, що закордонний споживач та ринки Європейського Союзу інтенсифікують попит на продукцію вітчизняного виробництва лише за умови її продукування за міжнародними стандартами та високими якісними характеристиками, які вказані в них.

Якщо звернути увагу на динаміку зовнішньої торгівлі України товарами з країнами Європейського Союзу за останні роки (2015–2018 рр.), можна зазначити, що загалом її показники характеризуються зростаючою тенденцією, становлячи для експорту 154,88%, а для імпорту – 151,22%.

Згідно з табл. 1 слід зазначити, що темпи зростання експортно-імпортних операцій України з країнами Європейського Союзу впродовж 2015–2018 рр. та аналогічні показники зовнішньої торгівлі товарами загалом не мають суттєвих відхилень у динаміці. Це свідчить про те, що частка зовнішньої торгівлі України товарами з країнами Європи є значною у її загальній структурі та пріоритетним напрямом розвитку вітчизняних підприємств промисловості. Отже, якщо проаналізувати коефіцієнти покриття експортом імпорту, необхідно виділити те, що для торгівлі з країнами Європейського Союзу зазначені показники мають незначне, але позитивне зростання, яке за аналізований період становить 2,3%, тоді як аналогічний показ-

Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС у розрізі 2015–2018 рр., млн. дол.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Темп зростання, %
<i>Всього</i>					
Експорт	38 127,1	36 361,7	43 264,7	47 339,9	124,16
Відсоток до попереднього року	70,7	95,4	119	109,4	154,31
Імпорт	37 516,4	39 249,7	49 607,1	57 141,0	152,31
Відсоток до попереднього року	68,9	114,2	126,4	115,2	167,2
Сальдо	610,7	-2 888	-6 342,4	-9 801,1	–
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	1,02	0,93	0,87	0,83	81,52
<i>Країни ЄС</i>					
Експорт	13 015,2	13 496,3	17 533,4	20 158,4	154,88
Відсоток до попереднього року	76,5	103,7	129,9	114,97	150,29
Імпорт	15 330,2	17 140,8	20 799,4	23 182,7	151,22
Відсоток до попереднього року	72,8	111,8	121,3	111,46	153,1
Сальдо	-2 315,0	-3 644,5	-3 266,0	-3 024,3	–
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,85	0,79	0,84	0,87	102,3

Джерело: складено автором на основі джерел [1, с. 12; 2]

ник зовнішньої торгівлі України характеризується спадною тенденцією, становлячи 81,52%. Проте, незважаючи на позитивну динаміку в розрізі 2015–2018 рр., коефіцієнт покриття експортом імпорту є досить динамічним, а за часткою експорту у структурі зовнішньої торгівлі становить 45–47%. Така тенденція підтверджується від’ємним сальдо зовнішньої торгівлі впродовж 2015–2018 рр.

Виходячи з цього, вважаємо, що необхідно виділити основні причини, а також позитивні та негативні сторони, що стримують зростання виробництва й реалізації експортно орієнтованої продукції на ринках Європейського Союзу.

– В рамках посиленої конкуренції та лібералізації ринків за правилами Зони вільної торгівлі «плюс» вітчизняний виробник змушений шукати альтернативні варіанти заробітку та отримання додаткового прибутку, віддавати перевагу толінговим схемам продукування, здійсненню послуг з технологічного забезпечення готової продукції, а також переорієнтації на частковий виробничий цикл.

– Вагомою перешкодою в активізації експортних операцій є сировинна залежність від іноземного імпорту, що значно збільшує витратну статтю у виробництві та показує те, що для продукування більш якісних виробів необхідно володіти кращим матеріально-сировинним потенціалом, який непросто здобути через завищені ціни постачальників та вартість транспортування.

– Важливим фактором виробництва продукції на експорт є те, що разом із нестабільністю курсу валют непросто заключити вигідний зовнішньоторговельний контракт, оскільки фіксована ціна буде змінюватися в межах динаміки курсових різниць та здійснення валютних інтервенцій на зовнішніх ринках, що приведе до збільшення кінцевої собівартості під час виробництва продукції.

– Процес реформування вітчизняної системи технічного регулювання та інституційні перетворення в рамках переходу виробництва на міжнародні стандарти Європейського Союзу потребують збільшення фінансових коштів на дотримання й реалізацію якісних параметрів продукування експортної продукції згідно зі вказаними вимогами.

– Переорієнтація вітчизняного експорту на користь здійснення транзитних послуг імпорту ресурсів, матеріалів та сировини є необхідною.

Додатково слід акцентувати увагу на тому, що разом з ратифікацією Угоди про Зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом посилюється тенденція до активізації зовнішньоекономічної діяльності промис-

лових підприємств, оскільки з відкриттям ринків Європи для вітчизняних виробників надається низка можливостей у сфері напрацювань спільних проектів, наукових та конструкторських розробок, поділу праці, консультування, утворення спільних підприємств та інвестування. Всі ці умови є невід’ємними чинниками розвитку ринкової економіки та стимулювання експортних операцій.

Отже, якщо проаналізувати темпи зростання кількості зовнішньоекономічних партнерів експортно-імпоротної діяльності України за 2015–2018 рр., можна зазначити так:

– кількість підприємств, які здійснювали експортні операції, зросла на 15,37%, імпорتنі – на 39,76%;

– кількість країн – партнерів України в експорті товарів та послуг зросла на 6,81%, в імпорті – на 3,48% (табл. 2) [3, с. 18].

Згідно з табл. 1, 2, незважаючи на низку позитивних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі вітчизняних виробників з країнами – партнерами Європейського Союзу для промислових підприємств, ще необхідно виконати багато завдань щодо подолання розриву між обсягами реалізації експортної та постачання імпоротної продукції.

Отже, експортна спрямованість вітчизняних промислових підприємств цілком залежить від так званої ригідної економіки, яка характеризується відсталістю технологічної структури виробничого сектору, високим рівнем затратності продукування товарів та послуг щодо задоволення запитів споживачів, а також посиленням впливом умов зовнішнього середовища разом із внутрішнім [4, с. 113].

Окремим аспектом цих питань є те, що для кожної економічної системи характерна своя окупність у часі, яка може супроводжуватись як спадною, так і зростаючою продуктивністю циклічного розвитку. Основними причинами таких тенденцій є рівень самостійності економічної системи та ступінь її залежності від умов зовнішнього середовища [5, с. 26; 6, с. 21].

Отже, слід вважати, що Україна достатньо підпадає під вплив умов економіки Європейського Союзу, особливо коли йдеться про окремі етапи співробітництва з його ринком на основі Угоди про асоціацію Зони вільної торгівлі. Залежно від тривалості економічних умов національний виробник приймає ту модель функціонування, яку йому наводять можливості економічної системи в певному економічному циклі.

Отже, сучасні ринкові зміни свідчать про те, що для планування експортних операцій та поглиблення виходу вітчиз-

Динаміка показників кількості зовнішньоторговельних партнерів експортно-імпоротної діяльності України впродовж 2015–2018 рр.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Темп зростання, %
<i>Кількість підприємств, що здійснюють ЗЕД</i>					
Експорт товарів	14 688	15 579	16 475	16 945	115,37
Імпорт товарів	22 300	24 912	27 113	31 167	139,76
<i>Кількість країн-партнерів України в Експорті-імпорті товарів і послуг</i>					
Експорт товарів	191	198	201	204	106,81
Імпорт товарів	201	207	206	208	103,48

Джерело: складено автором на основі [3, с. 18]

няних підприємств на глобалізовані ринки ЄС необхідно прийняти до уваги те, що котирування валют як економічний інструмент національного господарства відіграє важливу роль у формуванні партнерських зовнішньоекономічних відносин, оскільки це є засобом зіставлення вітчизняної ціни з ціною виробництва на закордонних ринках; інтернаціоналізації грошових одиниць окремої країни на користь перерозподілу доходів між виробниками, що вступають в експортно-імпортні відносини [4, с. 181; 7, с. 418–423].

Разом із вищенаведеними поняттями слід зазначити, що залежно від валютного спот-курсу та котирування на внутрішньому ринку виникають інфляційні диспропорції, що здатні безпосередньо впливати на зміну умов зовнішньоекономічних контрактів, імпорту сировини та експорту готових виробів, особливо коли зазначені операції здійснюються за плаваючими ставками.

Загалом економічними наслідками інфляції щодо планування експортної спрямованості підприємств, згідно з постулатами економічної теорії, є:

- втрата інвестиційної активності з боку закордонних та внутрішніх інвесторів, оскільки за зростання цін збільшення прибутку може бути досягнуто навіть без зростання обсягів виробництва;
- зростання спекулятивних операцій та зниження потреби у виробництві продукції на експорт через вклад фінансових коштів у комерціалізовані структури внутрішнього ринку, які за допомогою сфери обігу приносять більше прибутку, ніж втрат і ризиків під час продукування благ;
- збільшення імпорту тих товарів, які до зростання інфляції було вигідніше виробляти;
- розірвання експортних кредитних угод, що є джерелом фінансування виробництва продукції на закордонний

Таблиця 3

Методичні підходи теорії економічного розвитку до вирішення проблем планування експортної спрямованості підприємства та його адаптації до впливу умов зовнішнього середовища*

№	Методичні підходи до планування експортної спрямованості**	Методичний інструментарій та заходи за сучасних ринкових умов	Показники для прийняття управлінських рішень щодо стимулювання експорту
1	Використання особливостей економічної системи забезпечувати функцію окупності у часі та циклічності економічного розвитку	Модифікація економічного потенціалу підприємства на рівні: – економічних відносин щодо виробництва, обміну, розподілу та споживання; взаємодії з продуктивними силами на підставі законів попиту та пропозиції, економічної рівноваги та конкуренції [10, с. 204–205]; – використання чинника часу для впливу на економічне становище підприємства [6, с. 26; 5, с. 21]; – використання переваг Угоди про асоціацію ЗВТ між Україною та ЄС.	– Показник окупності у часі витрат на здійснення маркетингових досліджень зовнішнього ринку; – показник окупності у часі техніко-інноваційних витрат на виробництво продукції на експорт; – показник окупності у часі операційних витрат виробництва продукції на експорт.
2	Використання інструмента конвертованості валют	– Зіставлення вітчизняної ціни з ціною виробництва на закордонних ринках; – зіставлення цінових структур з результатами суспільного виробництва різних країн; – інтернаціоналізація грошових одиниць окремої країни на користь перерозподілу доходів між виробниками, що вступають в експортно-імпортні відносини [4, с. 181; 11, с. 292–297].	– Внутрішня ціна виробленої продукції на експорт; – ціна виробленої продукції на закордонному ринку; – різниця між внутрішньою та зовнішньою ціною виробленої продукції на експорт; – витрати виробництва експортованої продукції в різних країнах світу; – різниця між валютними спот-курсами різних країн.
3	Використання впливу інфляції витрат	– Коригування планової вартості та обсягів постачання зовнішньоекономічних контрактів за умови підвищення цін на імпортні матеріали та сировину [4, с. 86–90; 12, с. 188–190; 11, с. 102–112]; – підвищення інноваційності виробничого процесу підприємства [13, с. 18–19].	– Темпи зміни інфляції, а також їх зміни; – обсяг інноваційного експортного виробництва; – вартість інноваційного експортного виробництва.

Джерело: * складено, обґрунтовано та запропоновано автором до урахування на основі [4, с. 86–90, 81; 5, с. 21; 6, с. 26; 10, с. 204–205; 11, с. 102–112, 292–297; 12, с. 188–190; 13, с. 18–19]; ** запропоновано автором

ринок, оскільки кредитор не вигідно надавати довгострокові позики під низькі відсотки.

Окремими випадком для впливу на поведінку експортно орієнтованого підприємства є інфляція витрат, яка характеризує такий стан економіки, за якого відбувається підвищення цін внаслідок збільшення витрат виробництва [4, с. 188–190; 8, с. 229–230; 9, с. 132–133]. Щодо вітчизняних товаровиробників, то така ситуація є дещо нестандартною. На думку автора, це пояснюється тим, що разом зі збільшенням витрат на матеріали й сировину, які імпортуються із-за кордону, підприємства змушені підвищувати ціну для продажу не тільки на зовнішньому ринку, але й на внутрішньому. Виробничий процес стає більш дорогим та матеріаломістким. Головною суперечністю є те, що не всі виробники зможуть досягнути планових обсягів виробництва та продажу, оскільки разом із продукцією вітчизняного виробника на закордонному ринку існує низка конкурентних аналогів, витрати, на виробництво яких можуть бути меншими. Відповідно до закону попиту та пропозиції закордонний споживач буде вибирати товар з нижчою ціною.

Водночас важливими детермінантами інфляції витрат під час здійснення експортних операцій є інноваційність виробництва та її продуктивність, що, як вважає О.Г. Мельник, визначається трансформацією продуктивності вектору «праця – капітал» ($L \leftrightarrow K$). В основі цієї залежності лежить диференціювання вартості капіталу на працю, функція якого змінюватиметься залежно від функціональності праці в продукуванні технологічних інновацій. Це означає, що вартість виробництва буде дорівнюватиме похідній функції капіталу від продуктивності праці [6, с. 18–19]. Отже, слід вважати, що як обсяг $Q_{експ}$,

так і вартість інноваційного експортного виробництва $Y(Q_{експ})$ у формуванні його прибутковості будуть залежати від мікроекономічної функції стимулювання факторів «праця» $f(L_{експ})$ та «капітал» $f(K_{експ})$, а також макроекономічних особливостей впливу інфляційних змін $\Delta T_{інф}$:

$$Q_{експ} = f(L_{експ}; K_{експ}) / \Delta T_{інф}; \quad (1)$$

$$Y(Q_{експ}) = f(L_{експ}; K_{експ}) * \Delta T_{інф}. \quad (2)$$

Наведені показники демонструють, на скільки може скоротитись обсяг та підвищитись вартість експортного виробництва підприємства внаслідок зміни інфляції витрат.

Для того щоби систематизувати окреслені вище тенденції, слід навести узагальнену таблицю методичних підходів (табл. 3), що лежать в основі методу теорії економічного розвитку й дають змогу охарактеризувати особливості адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища та планування експортної спрямованості.

Висновки. Таким чином, задля планування експортної спрямованості вітчизняних промислових товаровиробників за допомогою використання методичних підходів теорії економічного розвитку, що перш за все дають змогу прослідкувати особливості адаптації підприємства до впливу умов зовнішнього середовища, необхідно прийняти до уваги низку макроекономічних та теоретико-прикладних показників, що здатні визначати характер управлінських рішень щодо стимулювання та активізації експортних операцій. В цих поняттях важливими мають стати методичні підходи до використання особливостей економічної системи забезпечувати функцію окупності в часі та циклічності економічного розвитку, інструмента конвертованості валют, а також впливу інфляції витрат.

Список використаних джерел:

1. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 р. : статистичний збірник / за ред. А.В. Фризоренка. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 182 с.
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС у 2015–2018 рр. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 20-21.04.2019).
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 р. : статистичний збірник / за ред. А.В. Фризоренка. Київ : Державна служба статистики України, 2018.
4. Базилевич В.Д. Економічна теорія. Політекономія. Київ : Знання, 2014. 710 с.
5. Кривов'язюк І.В. Феномен часу в розвитку економічних систем. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8(158). С. 24–28.
6. Мельник О.Г. Теоретичне обґрунтування інноваційної виробничої функції та її інтерпретація. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 12(138). С. 16–23.
7. Шевченко Л.С. Основи економічної теорії. Харків : Право, 2008. 448 с.
8. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка. Київ : Знання, 2010. 550 с.
9. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Макроекономіка. Київ : Хай-Тек Прес, 2011. 420 с.
10. Давидова І.О. Економічні закони в умовах мережної економічної діяльності. *Бізнес-Інформ*. 2015. № 5. С. 203–207.
11. Петрушенко Ю.М. Мікроекономіка. Суми : Університетська книга, 2017. 320 с.
12. Бланк І.А. Финансовый менеджмент. Киев : Эльга ; Ника Центр, 2004. 655 с.
13. Косік А.Ф., Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 436 с.

ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ УКРАИНЫ ТОВАРАМИ СО СТРАНАМИ ЕС В УСЛОВИЯХ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье охарактеризованы состояние и динамика внешней торговли Украины товарами со странами ЕС в условиях современных тенденций макроэкономической нестабильности в течение 2015–2018 гг. Определены положительные и отрицательные аспекты, которые сдерживают рост производства и реализации экспортно ориентированной продукции на рынках ЕС. Проанализирована динамика показателей количества внешнеторговых партнеров экспортно-импортной деятельности Украины в течение 2015–2018 гг. Обоснованы свойства экономических производственных систем касательно их окупаемости во времени, самостоятельности и зависимости от условий внешней среды. Выделено значение котировки валют, последствий инфляции издержек и инновационной составляющей производства для поведения экспортно ориентированных предприятий. Представлены методические подходы теории экономического развития к решению проблем планирования экспортной направленности предприятия и его адаптации к воздействию условий внешней среды.

Ключевые слова: внешняя торговля, ЕС, экспортно ориентированная продукция, внешнеторговые партнеры, экономическая система, котировка валют, инфляция издержек, методические подходы теории экономического развития.

FOREIGN TRADE OF UKRAINE'S GOODS WITH EU COUNTRIES UNDER CONDITIONS OF MACROECONOMIC INSTABILITY

Summary. The article describes the state and dynamics of Ukraine's goods foreign trade with EU countries in the context of current trends of macroeconomic instability during 2015–2018. There analyzed export and import indicators of Ukraine's foreign trade in structure of balance and export coverage coefficient of imports share with EU countries. There defined positive and negative aspects that backs the growth of production and sales of export-oriented products in the EU markets that deals with competition conditions strengthening, foreign import dependence, production costs, quality management, raw material potential, transportation, complication of foreign economic treatment points assignment, national technical regulation system adaptation and import growth. There analyzed the dynamics of indicators of foreign trade partners number of Ukraine's export-import activity during 2015–2018. There concluded the main features of economic production systems from the side of their payback in time and productivity of cyclic development, infrastructural and financial factors independence, singularity of production management and dependence on external environment conditions that modeled by integration processes and market relations setting up. There emphasized the meaning of currency quotation, spot-rates, inflation processes and production innovative component on the activity of export-oriented enterprises. There vied economic consequences of inflation in the direction of planning the export orientation of national enterprises. There underlined correlation between labor and capital, as the main factors of enterprise's export activity and its regulation under macroeconomic impact of inflation. There presented methodical approaches of economic development theory in solving the problems of enterprise's export orientation planning and its adaptation to the influence of external environment conditions on the basis of defining the methodical instruments of market economy and underlining indicators for management decisions making in the sphere of export activity providing.

Key words: foreign trade, EU, export-oriented production, foreign trade partners, economic system, quotation of currency, inflation, methodological approaches of economic development theory.

УДК 339.16.012.32